

الوجیز در اصول فقه

مؤلف: استاد دکتر وهبه زحیلی

رئیس بخش فقه و مباحث اسلامی دانشگاه دمشق

ترجمه و تخریج احادیث:

اسماعیل ملائی خلف

مدرس حوزه علمیه الصدیق بیرجند

عنوان قراردادای : الهمیز فی اصول الفقہ . فارسی

عنوان و نام پدیدآور : الومیز در اصول فقه / وهبه زمیلی : ترجمه و تفسیر احمدیث اسماعیل ملای بیرمندی .

مشخصات نشره : زاهدان : نسیم کویر ، ۱۳۹۵ .

مشخصات ظاهری : ۲۴۷ ص .

شماره : ۴-۴-۹۴۸۷۰-۹۷۸-۶۰۰

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : اصول فقہ

الموضوع : Islamic law - Interpretation and construction

شذاسه افزوده : ملایی بیرجند ، اسماعیل ، ۱۳۵۹ - مترجم

رده بندی گنجه: ۱۳۵۹/۳۹۵/۳۹۵۹

(ده بندی دیوپی : ۳۱/۲۹۷

(شماره کتابشناختی ملی : ۱۳۹۲۰۴۸۵)

*** نام کتاب: الوجیز در اصول فقہ**

* مؤلف: دکتروہبہ زحیلی

* ترجمہ و تخریج احادیث: اسماعیل ملائی بیرجند

* ویراستار: افضل دہ مردنژاد

* صفحہ آرا : خانم مریم نعمتی

* تیوار: ۲۰۰۰

* قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

* نوبت و سال چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۵ هـ. ش

* انتشارات: نسیم کویر، زاهدان نبش جام جم ۷ — تلفن ۰۵۴۳۳۲۳۰۲۴۶ — ۰۵۴۳۳۲۱۶۶۸۴

حق چاپ برای ناشر محفوظ می باشد.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۸۷۰-۴-۶ *** ISBN: 978-600-96870-4-6

فهرست کتاب

- پیشگفتار مترجم ۲
- بیوگرافی مؤلف (توسط مترجم) ۳
- مقدمه مؤلف ۱
- تاریخچه‌ای از پیدایش علم اصول فقہ ۲
- ❖ فصل اول ادله‌ی شرعی ۹
- ✓ دلیل اول - قرآن، تعریف و ویژگی‌های آن ۱۱
- حجیت قرآن ۱۳
- زیبایی اعجاز ۱۴
- دستورات قرآن ۱۷
- دلالت آیات بر احکام ۱۸
- شیوه بیان در قرآن ۱۹
- ✓ دلیل دوم - سنت شریفه، تعریف و انواع آن ۲۲
- اقسام سنت به اعتبار سند ۲۳
- دلالت سنت بر احکام ۲۴
- جایگاه سنت نسبت به قرآن ۲۴
- حجت بودن سنت ۲۶
- آراء علما درباره خبر واحد ۲۷
- حدیث مرسل ۲۹
- افعال پیامبر (ص) ۳۰
- ✓ دلیل سوم - اجماع، تعریف آن ۳۳
- رکن اجماع و شرایطش ۳۴
- مستند اجماع ۳۵
- حجیت اجماع ۳۶
- انواع اجماع ۳۸
- امکان منعقد شدن اجماع ۳۹
- وقوع عملی اجماع ۴۱

۴۲.....	✓ دلیل چهارم - قیاس و تعریف آن.....	۴۷
۴۳.....	■ ارکان قیاس.....	۴۸
۴۵.....	■ حجیت قیاس.....	۴۸
۴۵.....	■ دلایل جمهور که اثبات کننده قیاسند.....	۴۸
۴۸.....	■ دلایل منکرین قیاس.....	۴۸
۵۰.....	■ شروط قیاس.....	۴۹
۵۰.....	■ آنچه در اصل شرط اند.....	۴۸
۵۱.....	■ شرطهای حکم اصل.....	۴۸
۵۳.....	■ شروط فرع.....	۴۹
۵۸.....	■ شرطی علت.....	۴۹
۵۹.....	■ سیوه‌های علت.....	۴۹
۵۹.....	■ نص.....	۵۲
۶۱.....	■ اجماع.....	۴۹
۶۱.....	■ سبر و تقسیم.....	۴۸
۶۲.....	■ مناسبت.....	۴۹
۶۲.....	■ انواع وصف مناسب.....	۴۹
۶۵.....	■ تنقیح مناط.....	۵۰
۶۶.....	■ تحقیق مناط.....	۵۰
۶۶.....	■ تخریج مناط.....	۵۰
۶۷.....	■ اقسام قیاس.....	۵۰
۶۷.....	■ تقسیم اول بنابر اندازه وضوح و خفای علت.....	۵۰
۶۸.....	■ تقسیم دوم به اعتبار قوت و حضور در ذهن.....	۵۰
۶۹.....	✓ دلیل پنجم - استحسان، تعریف و انواع آن.....	۵۰
۶۹.....	■ انواع استحسان.....	۵۰
۷۲.....	■ حجیت استحسان و نظریات علما در مورد آن.....	۵۱
۷۴.....	✓ دلیل ششم - مصلحت مرسله، تعریف و انواع معتبر شرعی آن.....	۵۱
۷۵.....	■ حجیت مصالح مرسله.....	۵۱
۷۷.....	■ شرایط عمل به آن.....	۵۱

- ✓ دلیل هفتم - عرف، تعریف، فرق بین آن و اجماع و انواع آن..... ۷۹
- حجیت عرف..... ۸۰
- تطبیقات عرف..... ۸۱
- ✓ دلیل هشتم - شریعت‌های پیشین، تعریف و اقسامش..... ۸۲
- حجیت آن..... ۸۳
- ✓ دلیل نهم - مذهب صحابی، هدف از آن و آراء علمائ در مورد آن..... ۸۶
- ✓ دلیل دهم - سد ذرایع، تعریف، فرق بین ذریعه و مقدمه..... ۸۸
- انواع ذرایع..... ۸۹
- نظر علما درباره سد ذرایع..... ۹۰
- ✓ دلیل یازدهم - استصحاب و تعریف آن..... ۹۳
- انواع استصحاب..... ۹۳
- آراء علما در مورد استصحاب..... ۹۵
- قواعد فقهی که نابار استصحاب پایه‌گذاری شده‌اند..... ۹۶
- ❖ فصل دوم - احکام شرعی..... ۹۸
- مبحث اول - حکم و تعریف آن..... ۹۸
- ✓ اقسام حکم..... ۹۹
- انواع حکم..... ۱۰۲
- ✓ ۱- واجب، تعریف و حکم آن..... ۱۰۴
- ✓ اقسام واجب..... ۱۰۵
- تقسیم اول به اعتبار وقت ادا..... ۱۰۵
- تقسیم دوم به اعتبار مقدار آن از طرف شارع..... ۱۰۶
- تقسیم سوم به اعتبار افرادی که موظف به انجام آن هستند..... ۱۰۷
- تقسیم چهارم به اعتبار تعیین مطلوب..... ۱۰۸
- ✓ ۲- مستحب، تعریف و انواع آن..... ۱۰۹
- ✓ ۳- حرام، تعریف و انواع آن..... ۱۱۱
- ✓ ۴- مکروه و تعریف آن..... ۱۱۴
- ✓ اصطلاح احناف در مورد مکروه..... ۱۱۴
- ✓ ۵- مباح، تعریف و حکم آن..... ۱۱۶

۱۱۷.....	○ انواع حکم وضعی.....	۶۵۱
۱۱۷.....	✓ ۱- سبب، تعریف، انواع و حکم آن.....	۶۹۱
۱۱۹.....	✓ ۲- شرط، تعریف، فرق میان شرط و رکن.....	۶۹۱
۱۲۰.....	✓ انواع شرط.....	۶۹۱
۱۲۱.....	✓ ۳- مانع، تعریف و انواعش.....	۶۹۱
۱۲۱.....	✓ ۴ و ۵- صحیح و باطل.....	۶۹۱
۱۲۲.....	✓ ۶ و ۷- عزیمت، رخصت.....	۶۹۱
۱۲۶.....	➤ مبحث دوم - حاکم.....	۶۹۱
۱۲۶.....	✓ مذهب اشاعره.....	۶۹۱
۱۲۷.....	✓ مذهب معتزله و ماتریدیه.....	۶۹۱
۱۲۸.....	➤ مبحث سوم - محکوم فیه، تعریف آن.....	۶۹۱
۱۲۹.....	✓ شروط محکوم فیه.....	۶۹۱
۱۳۱.....	✓ تکلیف نمودن بر اعدال سخت و طاقت فرسا.....	۶۹۱
۱۳۲.....	✓ اقسام محکوم.....	۶۹۱
۱۳۶.....	➤ مبحث چهارم - محکوم علیه، تعریف و شرایط آن.....	۶۹۱
۱۳۸.....	✓ مراحل اهلیت.....	۶۹۱
۱۴۰.....	✓ عوارض اهلیت.....	۶۹۱
۱۴۳.....	❖ فصل سوم - قواعد اصولی لغوی با دلالت.....	۶۹۱
۱۴۳.....	○ قاعده اول - راههای دلالت نص بر حکم شرعی.....	۶۹۱
۱۴۳.....	✓ ۱- عبارت النص.....	۶۹۱
۱۴۵.....	✓ ۲- اشاره النص.....	۶۹۱
۱۴۶.....	✓ ۳- دلالت النص.....	۶۹۱
۱۴۷.....	✓ ۴- اقتضاء النص.....	۶۹۱
۱۵۱.....	○ قاعده دوم - مفهوم مخالف، تعریف مفهوم موافق و مخالف و انواع آن.....	۶۹۱
۱۵۵.....	○ قاعده سوم - توضیح الدلاله و مراتب آن.....	۶۹۱
۱۵۵.....	✓ ۱- ظاهر.....	۶۹۱
۱۵۶.....	✓ ۲- نص.....	۶۹۱
۱۵۸.....	✓ ۳- مفسر.....	۶۹۱

- ۱۵۹..... ۴- محکم ✓
- ۱۶۲..... ○ قاعده چهارم - غیر واضح الدلاله و مراتبش
- ۱۶۲..... ۱- خفی ✓
- ۱۶۳..... ۲- مشکل ✓
- ۱۶۵..... ۳- مجمل ✓
- ۱۶۷..... ۴- متشابه ✓
- ۱۷۰..... ○ قاعده پنجم - مشترک و دلالت آن
- ۱۷۴..... ○ قاعده ششم - عام و دلالتش
- ۱۷۴..... ➤ انما ظ عموم
- ۱۷۷..... ✓ دلالت عام
- ۱۷۹..... ✓ انواع عام
- ۱۸۰..... ✓ تخصیص عام
- ۱۸۴..... ○ قاعده (اعتبار به مومیت لفظ است نه به خصوصیت سبب)
- ۱۸۶..... ○ قاعده هفتم - خاص و دلالتش
- ۱۸۷..... ➤ انواع خاص بر حسب سیغه
- ۱۸۷..... ۱- مطلق ✓
- ۱۸۸..... ۲- مقید ✓
- ۱۸۸..... ✓ حمل مطلق بر مقید
- ۱۹۱..... ۳- امر ✓
- ۱۹۵..... ۴- نهی ✓
- ۱۹۸..... ❖ فصل چهارم - قواعد اصولی شرعی
- ۱۹۸..... ➤ قاعده اول - هدف عام از تشریع
- ۱۹۹..... ✓ ضروریات
- ۲۰۱..... ✓ حاجیات
- ۲۰۲..... ✓ تحسینیات
- ۲۰۶..... ○ قواعد مبدأ دفع ضرر
- ۲۰۹..... ○ قواعد مبدأ رفع حرج
- ۲۱۱..... ➤ قاعده دوم - حق خداوند و حق بنده مکلف

پیشگفتار مترجم

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

الحمد لله الذی هدانا لهذا ما كنا لنهتدی لولا أن هدانا الله و الصلوة والسلام علی أشرف الانبیاء و المرسلین، محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه و ازواجه و ذریاته و اتباعه اجمعین و من تبعهم بإحسان الی یوم الدین.

اما بعد از آنجایی که مسائل شرعی و فقهی مسلمانان روز به روز با پیشرفت جوامع بشری و به کارگیری فناوری‌های نوین، رو به فزونی و کثرت می‌باشند و گاهی اوقات چندین جواب و نظریه برای یک مسئله به دست می‌گردد که تشخیص جواب صحیح و دقیق برای فرد مشکل و متأسفانه در مواقعی دید شده که به علت کوتاه‌فکری و سطحی‌نگری و نداشتن آگاهی و اطلاع از اصول و مبانی فقهی، این اختلاف مذاهب و مسائل، باعث بی‌هویتی و احساس پوچی در فرد شده و گاهی نیز به دعوا و مشاجره لفظی و حتی تکفیر و در نهایت کشتن برادران مسلمان به نام دین، تبدیل شده است، در صورتی که قرآن پیوسته تأکید فراوان بر اتحاد مسلمین داشته و از رویارویی مسلمانان با یکدیگر بر حذر داشته است. از آنجایی که فرد مسلمان همیشه به دنبال فهمیدن حقایق و واقعیت هست که به قلب وی تسکین دهد و وجدانش را آرام سازد و عقل وی، آن را بپذیرا باشد و با روح اسلام سازگار باشد و برای فرد مسلمان، انجام یا ترک آن، دودلی و تردیدی باقی نگذارد و خود را در مقابل خداوند شرمسار نداند و از طرف دیگر، مسلمانان معتقدیم که چون اسلام دین برتر و آخرین دین هدایت برای بشریت است، می‌طلبیم که تمام احکام قرآن و دستورات پیامبر نیز با هر زمانی سازگار باشند و دلیل معجزه بودن قرآن در تمام عصر تا به قیامت برای همه ثابت باشد در نتیجه باید مسائل فقهی بروز باشند، در حالی که اصل، اساس و بنیاد همه این مسائل، اصول چهارگانه فقه (کتاب الله «قرآن»، سنت، اجماع و قیاس) می‌باشند، چگونه باید به این امر خطیر دست یافت به گونه‌ای که تمام جوانب شرعی رعایت شود؟

این سؤال سال‌ها ذهن این حقیر را به خود مشغول ساخته و به جرئت می‌توان گفت که در ذهن هزاران مسلمان حق‌جوی دیگر نیز تداعی یافته است.

از سوی دیگر در حوزه‌های علمی به وجود تأکید اساتید محترم بر فراگیری تمام علوم، خصوصاً علم اصول فقه، باز هم طلاب چنانکه باید و شاید به اصول فقه نسبت به خود فقه توجه و اعتنا ندارند و از آنجایی که اکثر کتاب‌هایی که در حوزه‌های علمی تدریس می‌شوند و مسلمانان به آن‌ها استدلال می‌کنند به زبان عربی نوشته شده‌اند، و نیز طبیعت بشری که یادگیری زبان دیگری غیر از زبان

مادری برای انسان زحمت دارد، توجه فارسی‌زبان‌ها به زبان عربی کمتر شده و در نتیجه متقابلاً درک و فهم دقیق زبان عربی برای فارسی‌زبان‌ها مشکل شده است.

از جهتی دیگر کتاب‌های کمتری در زمینه‌ی اصول فقه به زبان فارسی وجود داشت و بعد از پرس‌وجو از چند حوزه علمیه‌ای که با آن‌ها سروکار داشتم و مشورت با اساتید و علما و دوستان عزیز، این پیشنهاد به حقیر داده شد و با توجه به مسائلی که قبلاً ذکر شد، بنده را بر آن داشت تا عزم را جزم نموده و کمر همت را جهت ترجمه و برگرداندن این اثر گران‌قدر از عربی به فارسی ببندم تا خود نیز به جواب سؤال خود ولو به مقدار اندک رسیده باشم و نیز عزیزانی که در این باره اشکالاتی در ذهنشان متصور است با مطالعه این کتاب به حقیقت و جواب قانع‌کننده‌ای برسند، (آب دریا را اگر نتوان کشید * هم به قدر تشنگی باید چشید) و الحمدلله با تمام مشاغل و گرفتاری‌هایی که داشتم توفیق رفیق شد و بالاخره به مراد خویش رسیدم، اما از آنجایی که اولین کتابی است که ترجمه نموده‌ام حتماً خالی از نقص نخواهد بود، از تمامی علما و اساتید و دانشجویان، عاجزانه درخواست دارم که ایرادات و نقایص را یادداشت نموده و آن را اطلاع دهند و از تجارب و پیشنهادهای و انتقادات خود ما را بی‌نصیب نگذارند و از دعای خیر این حقیر را فراموش نکنند.

امید است این ترجمه مورد قبول و پسند خالق و مخلوق قرار گیرد و خداوند این بضاعت مزجانه را به درگاه خویش قبول بفرماید و ارفوفتش را را محروم نسازد. آمین

در پایان از تمامی عزیزانی که ما را در این راه یاری کردند خصوصاً مدیرمسئول انتشارات نسیم کویر آقای مولوی افضل دهمردنژاد که در ویرایش نهایی و چاپ کتاب مساعدت نمودند کمال تشکر را دارم و برای همه آرزوی سلامتی و توفیقات روز افزون را خداوند منان مسئلت دارم. (والسلام علیکم و رحمة الله)

ابو اویسی اسماعیل ملا علی

نمازخانه امیر حمزه (ع) شمال شهر بیرجند

ismailmollaei@gmail.com - ۰۹۱۵۸۶۲۵۶۲۵

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

مقدمه مؤلف

سپاس خداوندی که انسان را آفرید و به او گویش آموخت، درود و سلام بر محمد پیامبر ناخوان که خداوند قرآن را بر وی نازل کرد، پس منشأ دانش و نور و هدایت و خوبی گردید تا زمانی که روزگار برقرار باشد،

اما بعد:

علم اصول فقه از لطیف‌ترین و دوست‌داشتنی‌ترین علوم برای علمای دینی هست، چون علمی ست که مجتهدین آن را بنیاد برای اجتهاد و استنباط دستورات شرعی از سرمنشأ و دلایل شرعی نصی و اجتهادی قرار دادند، پس اصول فقه معیار دقیقی برای اصول اجتهاد و رکنی در فهم شریعت، دلیلی در سلامتی اندیشه و شناخت احکام است، خواه این احکام نصی باشند یا برگرفته از اجتهاد برای شناخت حکم مسائل جدید و اتفاقات کنونی.

پس هر فقیه یا جوینده علم دادمند ما دانشجو، به این علم نیاز دارد تا با نظریه‌های مجتهدین بر دانشش بیفزاید و راهنمایش بر چگونگی شناخت احکام باشد و راه و روش استنباط را به او بشناساند، پس قوای عقلانی فرد را می‌افزاید و وی را بر آفرینش و بادی شریعت و قاعده‌های کلی و جزئی‌اش مسلط می‌سازد و درک مصالح و مبانی‌ای که شریعت بر آن استوار گشته را به او می‌آموزد.

چون با توسعه و گسترش دانشکده‌های دانشگاه‌ها، توانایی گردآوری آنچه در این علم بزرگ آمده را نداشتیم و به گونه‌ای وقت دانشجو و زمان تدریس را رعایت کرد، این امر مهم، ما را بر آن داشت تا مسائل را باز کنیم و چهارچوبی که دربرگیرنده آن باشد وضع نماییم و با حدود مفاهیم اصولی و جواب تطبیقی مفید عملی و نظری، به شیوه‌ی متعادل، نه طولانی و خلاصه که، مطلب خللی وارد نماید، تمرکز کنیم.

این کتاب برای زیرمجموعه‌های دانشکده‌های دعوت اسلامی گوناگون که در کشورهای اسلامی هستند تألیف گردید و پاسخی به درخواست برادران گرامی در طرابلس غربی در جمهوری لبنان است.

از خداوند مسئلت دارم اینکه ما را در آنچه هدایت و خوبی و درستی است موفق بدارد و برادران دانشجو را به میوه‌ی این علم که همانندی در امت‌ها و قبائل دیگر ندارد بهره‌مند سازد.

استاد دکتر وهبه زحیلی

رئیس بخش فقه و مذاهب اسلامی دانشگاه دمشق